

Helge Bonset

Nederlands in V.O.-2: tijd voor Taalvaardigheid!

Het *CVEN-rapport* (1991), het eindrapport van de Commissie Vernieuwing Eindexamen-programma's Nederlands Vwo en Havo, zal de lezers van *Spiegel* niet onbekend zijn. In jaargang 8 nr. 3 (1990) gingen De Moor, Kreeft, De Jonghe en Kamer in op de voorlopige voorstellen van de CVEN; jaargang 9, nr. 2 (1991) bevatte een - buitengewoon kritische - bespreking van het CVEN-eindrapport door Rijlaarsdam.

Dit stukje gaat in op één aspect van het CVEN-rapport: de voorstellen die worden gedaan om de totale onderwijstijd voor Nederlands te verdelen over de verschillende vakonderdelen (p. 108). Deze voorstellen staan weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Het CVEN-voorstel voor verdeling van de onderwijstijd Nederlands in VO-2

	CVEN	
Lezen	20	55(45*)
Schrijven	25	
Spreken/luisteren	10	
Literatuur	35	
Taalkunde	10*	
Vrije ruimte	10	

De getallen geven percentages aan van de totale onderwijstijd voor Nederlands.

De * bij het onderdeel Taalkunde wil zeggen dat dit onderdeel door de CVEN alleen bedoeld is voor vwo, bij wijze van vrijwillig experiment. De tien procent onderwijstijd die ervoor nodig is moet in de visie van de CVEN gaan ten koste van de 55 procent voor Taalvaardigheid (Lezen + Schrijven + Spreken/luisteren). Argumenten voor bovenstaande onderwijstijdverdeling levert de CVEN niet of nauwelijks. Des te curieuzer wanneer we eens een paar andere cijfers naast de hare zetten (zie tabel 2).

Tabel 2: Drie voorstellen voor verdeling van de onderwijstijd Nederlands in VO-2

	bavo		SCO		CVEN	
Lezen	23	53	16	<66	20	55 (45*)
Schrijven	15		25		25	
Spreeken/luisteren	15		<25		10	
Literatuur (Fictie)	15		18-21		35	
Taalkunde (Taalvariatie en Media)	7		15		10*	
Vrije ruimte	25		0		10	

De getallen geven percentages aan van de totale onderwijstijd voor Nederlands.

De eerste kolom van tabel 2 geeft de voorgestelde onderwijstijdverdeling aan voor Nederlands in de basisvorming, door *Een leerplan Nederlands* (Verbeek e.a. 1993, p. 58-59). Literatuur en Taalkunde uit de CVEN-voorstellen corresponderen met de onderdelen Fictie en Taalvariatie uit het basisvormingsleerplan, waarbij bedacht moet worden dat Verbeek e.a. ook het onderwijs in Massamedia onder de zeven procent lestijd voor Taalvariatie laten vallen.

De vrije ruimte van 25 procent per vak is in de basisvorming wettelijk verplicht.

De tweede kolom heeft betrekking op de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Ze geeft aan hoe 371 ondervraagden (oud-leerlingen, docenten voortgezet en hoger onderwijs, werkgevers, ontwikkelde Nederlanders, vakspecialisten) de onderwijstijd voor Nederlands gemiddeld verdeeld wensen te zien over de vakonderdelen. Het bewuste 'grootschalig panelonderzoek' werd uitgevoerd door de onderzoeksgroep Taalonderwijs van de Stichting Centrum Onderwijsonderzoek, ten behoeve van het werk van de CVEN, en (indirect) in opdracht van het Ministerie (De Glopper en Van Schooten 1990). Voor Spreken reserveerden de respondenten 'een kleine 15 procent' en voor Luisteren 'een kleine 10 procent' van de onderwijstijd (p. 98); samen dus een kleine 25 procent. Voor Literatuur gaven de respondenten '18 tot 21 procent' aan (p. 100). De mogelijkheid tot vrije ruimte was in de vraagstelling niet open gelaten.

De derde kolom is gelijk aan tabel 1.

Is vergelijking van kolommen een en twee met kolom drie uit tabel 2 zinvol? Dat lijkt mij zeker. Vergelijking tussen kolom een en kolom drie is zinvol omdat men enige longitudinale continuïteit mag verwachten in de toekomstige verdeling van de onderwijstijd Nederlands. Daarbij kan worden aangetekend dat op de verdeelingsvoorstellen van Verbeek e.a. in de vakpers geen kritiek is geleverd. Vergelijking tussen kolom twee en kolom drie ligt nog meer voor de hand: het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft tot het bewuste onderzoek juist opdracht gegeven opdat de CVEN haar voorstellen maximaal zou kunnen baseren op de

behoeften van gebruikers van en andere nauw betrokkenen bij het onderwijs Nederlands.

Een blik op de drie kolommen uit tabel 2 laat snel zien op welke plaatsen de schoen wringt in de CVEN-voorstellen. Ten eerste is dat de buitengewoon grote hoeveelheid onderwijstijd voorgesteld voor Literatuur. Misschien dat het CVEN-voorstel in deze strookt met de traditie in vwo en havo, het strookt in ieder geval niet met de onderwijstijdverdeling in de basisvorming noch met de uitkomsten van het SCO-behoeftenonderzoek. Zelfs als we incalculeren dat zowel de literatuur zelf als het enthousiasmeren van leerlingen daarvoor er in de hogere leerjaren niet simpeler op wordt, is meer dan een verdubbeling van de onderwijstijd overdreven. Het tweede dat opvalt is de ontoereikende hoeveelheid tijd die de CVEN voorstelt voor Spreken en Luisteren: samen 10 procent. Dit moge stroken met de behandeling die de CVEN ook in andere opzichten voor de bewuste onderdelen in petto heeft (nu nog algemeen verplicht in het schoolonderzoek, worden ze door de CVEN 'vooralsnog niet algemeen verplicht' verklaard), tegelijk is duidelijk dat deze 10 procent in geen reële verhouding staat tot de 15 procent van de basisvorming of de 25 procent die voorgesteld wordt door de respondenten uit het SCO-behoeftenonderzoek. Spreken en Luisteren zijn op dit moment door leraren verwaarloosde vakonderdelen, zoals ook de CVEN in haar rapport vaststelt (p. 10). Reductie van de onderwijstijd lijkt niet de geëigende oplossing voor dit probleem¹.

Het derde dat opvalt is hoe vreemd het is dat het experiment met Taalkunde op het vwo (op zich overigens dubieus genoeg; zie het standpunt van Hans Goosen op p. 104 van het rapport) ten koste zou moeten gaan van de onderwijstijd voor Taalvaardigheid. De door de CVEN voorgestelde 55 procent voor Taalvaardigheid in de tweede fase van het voortgezet onderwijs ligt in lijn met de 53 procent van de basisvorming, en nog ruim onder de ongeveer 65 procent uit het behoeftenonderzoek. Voor knibbelen aan dat getal is dus geen enkele reden aanwezig. Eerder zijn er redenen voor het omgekeerde. Zo is de VSNU (Vereniging Samenwerken-de Nederlandse Universiteiten) van mening dat "elke vwo-er een aantal basisvaardigheden dient te bezitten die voor een groot deel betrekking hebben op taalvaardigheid", en meent de Stuurgroep Profiel Tweede Fase (zie hierna) dat de communicatieve vaardigheden de grootste plaats moeten innemen bij Nederlands in het algemeen profieldeel (Bron: Hulshof 1993).

Het bovenstaande brengt mij tot een ander voorstel voor verdeling van de onderwijstijd Nederlands in de tweede fase van het voortgezet onderwijs, te vinden in de vierde kolom van tabel 3.

Tabel 3: Vier voorstellen voor verdeling van de onderwijstijd Nederlands in VO-2

	bavo		SCO		CVEN		mijn voor- stel	
Lezen	23	53	16	<66	20	55 (45*)	20	60
Schrijven	15		25		25		20	
Spreeken/luisteren	15		<25		10		20	
Literatuur (Fictie)	15		18-21		35		30 (20**)	
Taalkunde (Taalvariatie en Media)	7		15		10*		10**	
Vrije ruimte	25		0		10		10	

De getallen geven percentages aan van de totale onderwijstijd voor Nederlands.

De ** bij Taalkunde in de vierde kolom wil zeggen dat dit onderdeel in mijn voorstel een vrijwillig experiment is op vwo en havo. De 10 procent onderwijstijd die ervoor nodig is, gaat in mijn voorstel ten koste van de 30 procent voor Literatuur op beide schooltypen.

Mijn voorstel vormt een oplossing voor alle hierboven gesignaleerde manco's in de CVEN-voorstellen. Voor Taalvaardigheid in het algemeen, en voor Spreken en Luisteren in het bijzonder is nu een hoeveelheid tijd uitgetrokken die zowel vanuit een longitudinale onderwijsplanning als vanuit de resultaten van het SCO-behoef-tenonderzoek te verantwoorden valt. Literatuur krijgt nog altijd een onevenredig deel van de onderwijstijd, maar daar staat tegenover dat een experiment Taalkunde (als dat nu zo nodig moet) erop in mindering wordt gebracht. De dan resterende 20 procent voor Literatuur spoort met basisvorming en behoeftenonderzoek. In mijn voorstel wordt het ook mogelijk een vrijwillig experiment Taalkunde op vwo en havo te doen plaatsvinden. Daarmee gaat zelfs een wens van de CVEN in vervulling, die in haar rapport schrijft: "De kortere cursusduur van het havo is de belangrijkste reden om het experiment tot het vwo te beperken, want in beginsel is enige taalkundige scholing ook op dit schooltype gewenst" (pg.130)!

Er is nog een geheel andere oplossing denkbaar, geënt op het feit dat de vernieuwingsvoorstellen voor Nederlands zich afspelen in de bredere context van de vernieuwing van de gehele tweede fase. In mei van dit jaar is een Stuurgroep Profiel Tweede Fase ingesteld onder leiding van mevrouw Ginjaar-Maas, die tot opdracht heeft elementen uit te werken uit de ministeriële Profielnota (1991) en Vervolgnota (1992). Het voornaamste element² is het zogenaamde 'doorstroomprofiel': een samenhangend onderwijsaanbod van vakken en deelvakken dat voor-

bereidt op een bepaalde vorm van hoger onderwijs. Vier doorstroomprofielen worden voorgesteld: Natuur en Techniek; Natuur en Gezondheidszorg; Economie en Maatschappij; Cultuur en Maatschappij. Elk profiel zal bestaan uit een deel dat verplicht is voor iedereen, een deel verplicht per profiel, en een vrij te kiezen deel. In het kader van het bovenstaande kunnen vakken worden opgesplitst in deelvakken.

In alle nota's en voorstellen tot nu toe zit het vak Nederlands in zijn volle omvang in het deel dat verplicht is voor iedereen. De vraag is of dit wel zo moet blijven. Zeker als het ertoe zou leiden dat Taalvaardigheid binnen Nederlands niet de centrale plaats krijgt die haar toekomt.

De strijd om de onderwijstijd zou ook beslecht kunnen worden door Nederlands in de tweede fase toch op te splitsen in deelvakken. Dat zou kunnen op dezelfde wijze als de Profielnota (p. 75) voorstelt voor de moderne vreemde talen. Onderscheiden wordt daar een 'algemene kwalificatie' en een 'verbreding en verdieping'. De eerste omvat de algemene basiskennis en praktische taalvaardigheid die nodig zijn voor vervolgstudies in het algemeen. De tweede is meer gericht op taal- en letterkunde als discipline op zichzelf: literatuur, meer uitgebreide kennis van en vaardigheden op het gebied van taal.

Voor Nederlands zou de 'algemene kwalificatie' kunnen bestaan uit Taalvaardigheid (inclusief de reflectie op taal); dit deelvak is dan verplicht in alle profielen. De 'verbreding en verdieping' zou kunnen bestaan uit de Literatuur en Taalkunde, die verplicht zijn binnen het profiel Cultuur en Maatschappij, en gekozen kunnen worden binnen de overige profielen.

Nog een andere verdeling is denkbaar: Taalvaardigheid Nederlands is verplicht binnen alle profielen; Literatuur Nederlands (eventueel Wereldliteratuur, in combinatie met de moderne vreemde talen) is verplicht binnen Cultuur en Maatschappij en kan binnen andere profielen gekozen worden; Taalkunde Nederlands kan binnen alle profielen gekozen worden.

De voormalige staatssecretaris van onderwijs Wallage heeft in mei van dit jaar aan de voormalige CVEN laten weten dat hij haar rapport heeft voorgelegd aan de Stuurgroep Profiel Tweede Fase. Deze kan het betrekken bij de invulling van de profielen; daarnaast is haar verzocht advies uit te brengen over invoering van de CVEN-voorstellen. De CVEN-voorstellen zijn dus nog steeds voorstellen. Ik hoop dat de Stuurgroep Profiel Tweede Fase ze, tenminste op het punt van de verdeling van de onderwijstijd, zeer kritisch zal willen bekijken en omzetten in betere.

Noten

1. Een ingezonden stuk van CVEN-voorzitter Braet in de Volkskrant (Open Forum, woensdag 9 januari 1991) werpt een verhelderend licht op de denkwijze van de CVEN. Ik citeer: "Toen de CVEN met de (...) resultaten van het behoeftenonderzoek (van SCO, HB) geconfronteerd werd, besloot zij (...) van haar opdracht af te wijken. Zij vond 20 procent voor literatuur om twee redenen onaanvaardbaar. In de eerste plaats verdraagt het belang van letterkunde geen halvering van de lestijd. In de tweede plaats zou zo'n draconische reductie, zelfs als men die zou willen voorstellen, toch niet door de docenten uitgevoerd worden. Na enig wikken en wegen (...) kwam de commissie uit op 35 procent. (...) Bij de taalvaardigheid voelde de commissie zich genooddaakt tot een stap in de omgekeerde richting. (...) Voor mondelinge taalvaardigheid durfde en wilde de commissie niet de gevraagde 25 procent uittrekken. Het werd slechts 10 procent. Verklaring: de extra tijd voor literatuur moest ergens vandaan komen en traditiegetrouw besteden de docenten Nederlands nu eenmaal heel weinig tijd aan oefening in spreken en luisteren".
De kop boven Braets ingezonden stuk luidt, ironischerwijs: "Taalvaardigheid is het grote probleem in het onderwijs".
2. Een ander belangrijk element dat de Stuurgroep zal uitwerken is de zogenaamde 'studielast-benadering'. Vakken zullen in de vernieuwde tweede fase omschreven worden in termen van studielast van de leerling, en niet meer in lesurentabellen. Voor mijn betoog maakt dit geen verschil: ik spreek over de procentuele verdeling van het algemene begrip onderwijstijd, dat gespecificeerd kan worden zowel in termen van lesuren als van studielast.

Bibliografie

- Glopper, K. de & E. van Schooten, *De inhoud van de examens Nederlands voor havo en vwo*, SCO, Amsterdam 1990 (SCO-rapport 243).
- Het CVEN-rapport*. Eindverslag van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse taal- en letterkunde vwo en havo, SDU, Den Haag 1991.
- Hulshof, H., *Profilering tweede fase voortgezet onderwijs en de consequenties: van onderwijzen naar leren*. Paper voor het symposium "Nieuwe ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs en hun consequenties voor de lerarenopleiding", RU Groningen, 1 oktober 1993.
- Jonghe, H. de, Taalbeheersing en taalbeschouwing in het CVEN-voortgangsverslag onder een didactische loep uit Vlaanderen. *Spiegel* jaargang 8 (1990), nr. 3, p. 47-59.

- Kamer, A., Voortgang kan vooruitgang worden. Over de voorlopige voorstellen van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlands. *Spiegel* jaargang 8 (1990), nr.3, p. 123-131.
- Kreeft, H., Een nieuw examenprogramma Nederlands: een opgave voor Neerlandici! *Spiegel* jaargang 8 (1990), nr.3, p. 31-47.
- Moor, W. de, Hoe beklimt men de Eiger van de Hohe Literatur? Een verslag over de ontwikkeling van eindtermen voor het literatuuronderwijs Nederlands. *Spiegel* jaargang 8 (1990), nr.3, p. 11-31.
- Profiel van de tweede fase voortgezet onderwijs*. Voorstellen voor een betere toerusting van scholen en leerlingen in de tweede fase voortgezet onderwijs, SDU, Den Haag 1991.
- Profiel van de tweede fase voortgezet onderwijs. Vervolgnota*. SDU, Den Haag 1992.
- Rijlaarsdam, G., Een voorstel getoetst: een beoordeling van voorstellen voor de vernieuwing van de eindexamenprogramma's Nederlandse taal- en letterkunde voor vwo en havo. *Spiegel* jaargang 9 (1991), nr.2, p. 97-121.
- Verbeek, J. e.a., *Een leerplan Nederlands*. Wolters-Noordhoff, Groningen 1993 (Bouwstenen voor de basisvorming).

(manuscript binnengekomen 17 december 1993)
 (manuscript aanvaard 17 december 1993)

